

מפגש מס' 124

דף למנחה

איוב י"ח - כ"ב

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק י"ח - מענה בלדד (השני): העולם מושחת על חוקי צדק, ולכן הרשע מקבל את עונשו.

פרק י"ט - איוב זועק כנגד רעיו הפוגעים בו

פרק כ' - מענה צופר (השני): לייסורים יש סיבה. הרשע תמיד מקבל את עונשו.

פרק כ"א - מענה איוב: סתירת הטענה שהרשע תמיד מקבל את עונשו

פרק כ"ב - תחילת מחזור הויכוחים השלישי - מענה אליפז: איוב רשע גמור וצריך לחזור בתשובה.

לימוד מעמיק

תורת הגמול בספר איוב

תורת הגמול מבוססת על העיקרון של שכר ועונש ההולם את מעשי האדם: "צדיק וטוב לו; רשע ורע לו". אולם, לעתים, מציאות חייו של האדם סותרת אחד מיסודות תורת הגמול ונוצר מצב שבו 'צדיק ורע לו' או 'רשע וטוב לו'; (או שניהם כאחד), ואז עשוי האדם לתהות על טיבו של הצדק האלוהי, ולהעלות שאלות על תורת הגמול. שאלות כאלה נידונות במקרא במקומות רבים, ובספר איוב שאלות אלה עומדות במרכז הספר ([לחצו כאן לעיון בנושא תורת הגמול](#) בפסוקים, מאמרים ושיעורים).

חלק א - שאלת "צדיק ורע לו"

סיפורו של איוב מעלה בצורה קיצונית את שאלת "צדיק ורע לו", מאחר והכתוב מתאר את איוב כאדם צדיק, תם וישר וירא אלהים וקר מדע (א', א), ובכל זאת הוא קיבל ייסורים קשים ביותר.

זוית אישית

חשבו על סיטואציות בהם עלתה אצלכם השאלה על "צדיק ורע לו". כיצד התמודדתם עם שאלה זו? מה הייתה התשובה שנתתם לעצמכם?

ספר איוב מעלה כמה אפשרויות להתמודדות עם שאלת "צדיק ורע לו":

א. הייסורים באים לשם נסיון, לבחון את מידת צדקותו של האדם, כשם שהשטן הציע לה' לבחון את מידת צדקותו של איוב ע"י פגיעה בו: וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת ה' וַיֹּאמֶר הַחֲנָם יֵרָא אִיּוֹב אֱלֹהִים: הֲלֹא אֶתָּה שָׂכַתָּ בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וּבְעֵד כָּל

אֲשֶׁר לֹא מִפְּסִיב מַעֲשֵׂה יְדֵי בְּרַכָּת וּמִקְנֵהוּ פְּרִץ בְּאַרְצֵי: וְאוֹלָם שְׁלַח נָא יָדְךָ וְגַע בְּכָל אֲשֶׁר לֹא אִם עַל פְּנִיךָ: בְּרַכְּךָ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל
הַשָּׁטָן הִנֵּה כָּל אֲשֶׁר לֹא בְּיָדְךָ (א', ט-יא)

ב. הייסורים הבאים על האדם **מעידים על רשעתו**, מאחר ומטרת הייסורים היא להעניש את האדם החוטא, כפי שמתבקש לפי הצדק. כך טוען אליפז כבר בנאומו הראשון: זָכַר נָא מִי הוּא נָקִי אָבֵד וְאִיפֹה יִשְׁרִים נִכְחָדוּ: כִּי אֲשֶׁר רָאִיתִי חֲדָשִׁי אֲזַן וְזֵדֵעִי עֲמַל יִקְצְרֶהוּ (ד', ז-ח). גישה זו מופיעה שוב ושוב בדברי שלושת הרעים בווריאציות שונות.

ג. מטרתם של הייסורים היא להביא ל**תיקון האדם**. האדם המתטיסר צריך להבין שהייסורים הם לטובתו, כפי שטוען אליפז: הִנֵּה אֲשֶׁרִי אֲנֹשׁ יוֹכְחֵנִי אֱלֹהִים וּמוֹסֵר שְׂדֵי אֵל תִּמְאָס (ה', ז). הייסורים נותנים לאדם הזדמנות להתבונן במעשיו ולחזור בתשובה, כפי שטוען בלדד: אִם אָתָּה הִכִּינֹתָ לְבָבְךָ וּפְרַשְׁתָּ אֱלֹהִים כַּפְּךָ: אִם אֲזַן בְּיָדְךָ הִרְחִיקָהוּ וְאֵל תִּשָּׁבֵן בְּאֶהְלִיךְ עֹלָה (י"א, יג-יד).

ד. גם אם בשלב מסויים הצדיק מתייסר, מסיבות שונות, **בסופו של דבר הצדק יגיע**, והצדיק יקבל את שכרו, כשם שאיוב קיבל את שכרו לבסוף: וְהִ' שָׁב אֶת שְׁבוֹת אִיּוֹב... וַיִּסַּף ה' אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנֵהוּ: וְהִ' בְּרַךְ אֶת אַחֲרֵית אִיּוֹב מִרֵּאשִׁיתוֹ וַיְהִי לוֹ אַרְבַּעַת עֶשְׂרֵת אֶלְפֵי צֹאן... וַיְהִי לוֹ שִׁבְעֵנָה בָּנִים וְשְׁלוֹשׁ בָּנוֹת... וַיְחִי אִיּוֹב אַחֲרֵי זֹאת מָאָה וָאַרְבָּעִים שָׁנָה וַיְרְאֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בְּנֵי בָנָיו אַרְבַּעַת דְּרוֹת: וַיִּמָּת אִיּוֹב וְקָן וּשְׁבַע יָמִים (מ"ב, יז).

ה. **לא ברורה סיבת הייסורים**, והמסקנה מכך היא **שאינ צדק בעולם, ואולי אפילו אין א-להים**, כפי שטוענת אשת איוב: וַתֹּאמֶר לוֹ אֲשֶׁתוֹ עֲדָךָ מִחֲזִיק בְּתַמְתְּךָ? בְּרַךְ אֱלֹהִים וּמָת! (ב', ט)

ו. **לא ברורה סיבת הייסורים**, ובכל זאת צריך לקבלם ולהמשיך להאמין בה', כשם שאיוב קיבל ייסורים רבים ובכל זאת המשיך להחזיק באמונתו: וַיִּקַּם אִיּוֹב וַיִּקְרַע אֶת מְעָלוֹ וַיִּגְזַז אֶת רֵאשׁוֹ וַיִּפֹּל אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲו: וַיֹּאמֶר עֲרֹם יָצֵאתִי מִבֶּטֶן אִמִּי וְעֲרֹם אָשׁוּב שָׁמָּה ה' נָתַן וְה' לָקַח יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ: בְּכָל זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב וְלֹא נָתַן תַּפְלָה לְאֱלֹהִים (א', כ-כב) ואפילו כאשר אשתו אומרת לו להפסיק להחזיק בדרך התמימה, הוא טוען כלפיה: גַּם אֶת הַטֹּיֵב נִקְבַּל מֵאֵת הָאֱלֹהִים וְאֵת הָרָע לֹא נִקְבַּל! בְּכָל זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב בְּשִׁפְתָיו (ב', י). לכל אורך הדיון עם רעיו, איוב ממשיך לטעון שסיבת ייסוריו איננה ברורה: תָּם אֲנִי וְעֵקֶשְׁנִי (ט', כ); אֲמַר אֵל אֱלֹהִים אֵל תְּרִשְׁעֵנִי הוֹדִיעֵנִי עַל מַה תְּרִיבֵנִי (י', ב), ויחד עם זאת הוא ממשיך לפנות אל ה' מתוך אמונה שהתשובה והפתרון למצוקתו נמצאים ביד ה': הֲזֵן יִקְטְלֵנִי לֹא לוֹ אֵיחָל אֶךְ דְּרַכִּי אֵל פְּנָיו אֲכֹחֶת: גַּם הוּא לִי לִישׁוּעָה כִּי לֹא לְפָנָיו חֲנַף יָבוֹא (י"ג, טו-טז).

שיר

קראו את **השיר** "תנכי פתוח" מאת המשוררת רחל, המתאר את אמונתו התמימה של איוב למרות ייסוריו הקשים, וכיצד האמונה היא זו שנותנת לאיוב כוחות להתמודד עם המצוקה.

שאלה לדיון:

ספר איוב מעלה מגוון תשובות אפשריות לשאלת הייסורים בעולם ובעיקר לשאלת "צדיק ורע לו". מה דעתכם על האפשרויות השונות? עם איזו תשובה אתם מזדהים? איזו תשובה איננה מתקבלת על דעתכם? האם יש לכם תשובה נוספת?

חלק ב - שאלת "רשע וטוב לו"

כפי שראינו, תגובתו הראשונית של איוב לייסורים היא לקבלם באהבה למרות שסיבתם אינה ברורה. צדקותו של איוב הייתה יכולה להביא לסיומו של הסיפור בקלות - השטן היה מקבל הוכחה לכך שאיוב ממשיך להחזיק בתומתו למרות הייסורים, ובכך היה תם הנסיון.

אולם, רעי איוב מעלים אפשרות אחרת להתמודדות עם שאלת הייסורים, הגורמת לויכוח. הטענה של הרעים, שיש בעולם צדק וסדר מושלם ותורת הגמול מיושמת בעולם באופן תמידי ופשוט, כך שתמיד "רשע ורע לו" - מקפיצה את איוב. הוא אינו מוכן להשלים עם גזר דינם של רעיו, ומנסה להוכיח את חפותו, וכך נפתח דיון בנושא "רשע וטוב לו", שבאופן ראשוני לא היה קשור לסיפורו של איוב (להרחבה ראה במאמרה של רות צפ).¹

זוית אישית

חשבו על סיטואציות מהחיים בהם עלתה אצלכם השאלה על "רשע וטוב לו". כיצד התמודדתם עם שאלה זו? מה היתה התשובה שנתתם לעצמכם?

טענתם העקרונית של הרעים היא שאין דבר כזה "רשע וטוב לו". לטענתם, התבוננות מעמיקה יותר במציאות מוכיחה שחיוו של הרשע אינם טובים באמת:

אליפז טוען (בתחילת הסבב השני), שהרשע חי בפחד מתמיד מפני הרעה העומדת להגיע אליו: **כָּל יְמֵי רִשְׁעוֹ הוּא מִתְחַלֵּל וּמִסְפֵּר שָׁנִים נִצְפָּנוּ לְעַרְיָן: קוֹל פְּחָדִים בְּאָזְנוֹ בְּשִׁלּוֹם שׁוֹדֵד יְבוֹאֵנוּ: לֹא יֵאֱמִין שׁוֹב מִנִּי חֲשׂוֹךְ וְצַפּוֹ הוּא אֱלִי חָרֵב: נָדָד הוּא לְחֶסֶד אִיֵּה יָדַע כִּי נָכוֹן בְּיָדוֹ יוֹם חֲשׂוֹךְ: יִבְעָתָהּ צָר וּמִצִּיקָה תִּתְקַפְּהוּ כְּמִלֶּךְ עֲתִיד לְכַיּוֹד... (ט"ו, כ-כד).** בסופו של דבר, אכן הרעה מגיעה אליו, הוא לא מצליח, וכל מה שיש לו אובד: **וַיִּשְׁכַּח עָרִים נִכְחָדוֹת בְּתַיִם לֹא יִשְׁבוּ לָמוֹ אֲשֶׁר הִתְעַדְדוּ לְגִלְיָם: לֹא יַעֲשֶׂר וְלֹא יִקּוֹם חִילוֹ וְלֹא יִטָּה לְאַרְץ מִנְגֹלָם: לֹא יִסּוֹר מִנִּי חֲשׂוֹךְ יִנְקָתוֹ תִּיבַשׁ שְׁלֵהֶבֶת וְיִסּוֹר בְּרוּחַ פּוֹי... הָרָה עֲמַל וְיִלְדוּ אֶזְרָא וּבִטְנָם תִּכְיַן מְרֻמָּה (ט"ו, כח-לה).**

בלדד מאריך לתאר את **גורלו המר של הרשע**: גם אזור רשעים ידעך ולא יגה שביב אשו: אור חשך באהלו וגרו עליו ידעך: יצרו יציעי אונו ותשליכיהו עצתו: כי שלח ברשת ברגליו ועל שבכה יתהלך... סביב בעתהו בלהות והפיצהו לרגליו: יהי רעב אנו ואיד נכון לצלעו... מתחת שרשיו יבשו וממעל ימל קצירו: זכרו אבד מני ארץ ולא שם לו על פני חוץ: יהדפהו מאור אל חשך ומתבל ינדהו: לא גין לו ולא נכד בעמו ואין שריד במגוריו... אך אלה משפנות על וזה מקום לא ידע אל (י"ח, ה-כא) - בלדד מדגיש כמה פעמים את דעיכת אורו של הרשע (ה-ו; יח). גם אם בהתחלה הרשע מצליח ו"מואר" בסופו של דבר הוא הולך ודועך, עד שמגיע למצב "חשוך". הדעיכה מתרחשת בעקבות הסתבכות בדברים שהוא עצמו עשה - הוא נופל ברשת של עצמו (ח) עד שלבסוף לא נשאר לו שום זכר: לא רכוש והצלחות (טז), לא משפחה (יט), ואפילו לא שם וזכרון (יז).

צופר טוען שהצלחת הרשעים היא **זמנית** בלבד, ותחלוף מהר: כי רננת רשעים מקרוב ושמחת חנף עדי רגע: אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע: בגללו לנצח יאבד ראיו יאמרו איו: כחלוס יעוף ולא ימצאוהו וידד כחזיון לילה: (כ', ה-ח).

וממשיך צופר ומתאר את **סבלו של הרשע**: לחמו במעיו נהפך מרודת פתנים בקרב: חיל בלע ויקאנו מבטנו יורישנו אל: ראש פתנים ינק תהרגהו לשון אפעה... כי לא ידע שלו בבטנו בחמודו לא ימלט: אין שריד לאכלו על בן לא יחיל טובו... כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נפח ידע שריד באהלו: יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו: יגל יבול ביתו נגרות ביום אפ: זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל: (כ', יד-טז). - צופר מתאר את סבלו של הרשע, אשר אין ברכה במעיו. ניתן לראות זאת כתיאור פיזי של בעיות עיכול, כפי שמפרש מלבי"ם:

מלבי"ם לאיוב כ', יד:

פתאום יחלשו האיציטומכא וכלי העיכול שלו באופן גדול כל כך עד שגם לחמו הטוב נהפך במעיו למרורות פתנים ולסם המות. עד שגם מאכל בריאים יתהפך לארס ולסם ממית.

יחד עם זאת, ניתן לפרש פסוקים אלה כמשל לכך שאין ברכה במעשיהם של הרשעים, וכל הישג מתהפך לבסוף לרעתם, כפי שמפרש מצודת דוד:

מצודת דוד לאיוב כ', יד:

והיה גמולו אשר מאכלו נהפך במעיו ללכת הפך המנהג כי תשוב לצאת דרך הפה בהקאה והיא בקרב בטנו כמרה של נחשים ובע"כ יקיאה דרך הפה כי א"א לעכל אותה ורוצה לומר: בכל דרכיו הוא נכשל הפך המנהג:

נסכם את טענות הרעים לגבי גורלם של הרשעים:

- א. הצלחתם זמנית.
- ב. הם חיים בפחד מתמיד מפני הנפילה.
- ג. עמלם יורד לטמיון, אין ברכה במעשיהם, והם לא מגיעים להצלחות.
- ד. דעיכה מאור לחושך - מהצלחה למפלה.
- ה. הנפילה היא תוצאה של הסתבכות בעקבות מעשיהם הרעים (נופלים ברשת של עצמם).
- ו. סובלים ייסורים קשים.
- ז. בסופו של דבר לא נשאר להם שם וזכר.

שאלות לדיון:

מה דעתכם על האופן בו מוצג גורל הרשעים על ידי הרעים? אילו טענות נכונות לדעתכם, ובאיזו מידה הן משקפות את המציאות?

כעת נעיין בתגובתו של איוב לדברי רעיו, ולאופן בו הציגו את גורל הרשעים:

בשלב ראשון, איוב מדגיש את חפותו. בתגובתו לדברי אליפז ולדברי בלדד הוא מתאר את ייסוריו הקשים ואת התחושה שהא-ל פוגע בו בזעם רב במכוון, על לא עוול בכפו: שְׁלוֹ הֵייתִי וְיִפְרַפְרֵנִי וְאֶחָז בְּעַרְפִּי וְיִפְצַצְצֵנִי וְיִקְיִמְנֵי לִי לְמַטְרָה... עַל לֹא חָמַס בְּכַפִּי וְתַפְלְתִּי זָכָה: אֶרְיֵן אֶל תְּכַסֵּי דָמִי וְאֶל יְהִי מְקוֹם לְזַעֲקָתִי (ט"ז, יב-יח); דַּעוּ אֲפֹ בִּי אֱלֹהֵי עֲוֹנָי וּמְעוֹדוֹ עָלַי הַקּוֹי: הֵן אֶצַּעַק חָמָס וְלֹא אֶעֱנֶה אֲשׁוּעַ וְאֵין מִשְׁפָּט (י"ט, ו-ז). איוב כל כך בטוח בצדקתו, שהוא אומר שה' יכול להעיד על כך: גַּם עֲתָה הִנֵּה בְּשִׁמְיִם עֲדִי וְשִׁהְדִי בְּמִרְוָמִים (ט"ז, יט).

לאחר שהרעים ממשכיכים להחזיק בדעתם וטוענים שוב ושוב שהייסורים מוכיחים את רשעתו של האדם, טוען איוב באופן ישיר כנגד טענה זו, ומבהיר שמציאותית זה ממש לא נכון. הרשעים אינם חיים בפחד, פעמים רבות הם מצליחים מאד במעשיהם ומשגשגים, משפחתם מבורכת, והם ואינם דועכים ואינם אובדים מן העולם: מְדוּעַ רְשָׁעִים יִחִיו עֲתָקוּ גַם גָּבְרוּ חַיִּל: זָרַעַם נָכוֹן לִפְנֵיהֶם עֲמָס וְצִאֲצִיאֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם: בְּתִיהֶם שְׁלוֹם מִפְּחָד וְלֹא שִׁבְט אֱלֹהֵי עֲלֵיהֶם: שׁוֹרוֹ עֶבֶר וְלֹא יִגְעַל תַּפְלֵט פָּרְתוֹ וְלֹא תִשְׁכַּל: יִשְׁלַחוּ בַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם וְלִדְיָהֶם יִרְקְדוּן: יִשְׂאוּ כְתָף וְיִשְׁמְחוּ לְקוֹל עוֹגֵב: יִכְלוּ בְּטוֹב יְמֵיהֶם וּבְרָגַע שְׂאוֹל יִחַתוּ: כִּמָּה נָר רְשָׁעִים יִדְעֵךְ וְיִבֵּא עֲלֵימוֹ אִידָם? (כ"א, ז-ז).

לא זו בלבד, אלא שפעמים רבות הרשע מסיים את חייו ברוב טובה ואילו הצדיק מת בחוסר כל: זה ימות בעצם תמוז כלו של אגון ושליו: עטיניו מלאו חלב ומח עצמותיו ישקה: וזה ימות בנפש מרה ולא אכל בטובה: יחד על עפר ישכבו ורמה תכסה עליהם: (כ"א, כג-כו), כפי שמפרש מלבי"ם:

מלבי"ם לאיוב כ"א, כג-כה:

(כג-כד) זה הרשע, ימות בעצם תומו כולו שלאנן בלא שום חולי כלל, הגם שכל ימיו היה בטוב עד שעטיניו מלאו חלב מרוב טובה ותענוגות בשר: (כה) וזה הצדיק, ימות בנפש מרה מתוך חולי ומכאוב, הגם שכל ימיו לא אכל בטובה, והיה כל ימיו דלים ורעים, ובכ"ז אין הבדל ביניהם אחר המות כי אח"כ.

איוב מתאר את הצלחת הרשעים, כחלק מנסיון להוכיח שתורת הגמול הפשוטה, לפיה "צדיק וטוב לו רשע ורע לו" אינה מתקיימת באופן פשוט, ואינה מתאימה לכל הסיטואציות. הזעקה על הצלחת הרשעים נמצאת במקומות נוספים בתנ"ך: צדיק אמה ה' פי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע הדרך רשעים צלחה שלו כל בגדי בגד ירמיהו י"ב, א); עד אנה ה' שועתי ולא תשמע... למה תראני און ועמל תביט... ולא יצא לנצח משפט כי רשע מכתיר את הצדיק (חבקוק א', ב-ד); הנה אלה רשעים ושליו עולם השגורחיל: (תהלים ע"ג, יב). בדרך כלל, הזעקה על הצלחת הרשעים באה בעקבות התמודדות עם אנשים הפוגעים באותו אדם (כגון: ירמיהו הנרדף ע"י העם בעקבות נבואתו; דוד הנרדף בידי שאול או אבשלום; חבקוק המתמודד עם עליית הבבלים הפוגעים בישראל, ועוד).

איוב, לעומת זאת, איננו מתמודד עם אנשים רשעים, אך בכל זאת הוא זועק: מדוע רשעים יחיו עתק וגם גברו חיל (כ"א, ז). זעקתו של איוב אינה מכוונת כלפי אדם רשע הרודף אותו, אלא כלפי הטענה העקרונית שיש קשר בין ייסורים לרשע, או בין הצלחה לצדיקות. איוב איננו מתכוון לכפור בה' אלא לטעון כנגד רעיו שלעתים צריך לבחון את המציאות בצורה מורכבת יותר, ולא לשפוט אדם לפי ייסוריו, אלא להמתין לתשובת ה'.

שאלה לדיון

חוו דעתכם על טענתו של איוב. באיזו מידה היא נכונה? ומה משמעותה מבחינת האמונה בשכר ועונש?

סיכום:

בספר איוב, ישנו דיון נרחב בתורת הגמול. סיפורו של איוב מעלה את שאלת "צדיק ורע לו", אשר עשויה להיפתר בקלות בעזרת קבלת הדין של איוב. אולם, רעי איוב, הטוענים שייסורי איוב מעידים על רשעתו, מביאים לדיון נרחב בשאלת גמולו של הרשע. הרעים טוענים שהרשע תמיד מקבל את עונשו וגם אם הוא מצליח ההצלחה זמנית ובסופו של דבר הוא ייפול ויאבד בחוסר כל. לעומתם טוען איוב שהוא חף מפשע ולכן אי אפשר לומר שהייסורים מעידים על רשעתו, ובנוסף לכך, העקרון שהרשע מקבל את עונשו לא עובד במציאות, והרבה רשעים מצליחים ומשגשגים במשך כל חייהם. איוב איננו מתכוון לכפור בה' אלא לטעון כנגד רעיו שלעתים צריך לבחון את המציאות בצורה מורכבת יותר, ולא לשפוט אדם לפי ייסוריו, אלא להמתין לתשובת ה'.

הטענה של איוב ש"רשע וטוב לו", הנובעת מהתבוננות במציאות, היא טענה כבדת משקל, העשויה להעיד על הפרת צדק במשפט הא-ל, ולכן צריך לתת לה מענה, אשר יגיע רק בדברי ה' בסופו של הספר.

להרחבה

[מתן על הפרק - דפי לימוד לפרקים טו-כא](#)